

HET BIJBELSE MENSBEELD

Geschapen eenheid, relationele persoon
en belichaamde hoop

Gerard Feller

HET BIJBELSE MENSBEELD

Geschapen eenheid, relationele persoon en belichaamde hoop

Een uitgebreid bijbels-theologisch en pastoraal artikel
Gerard Feller • uitgebreide en geactualiseerde editie, 2026

Copyright en verantwoording

© 2026 Gerard Feller. Alle rechten voorbehouden. Deze uitgebreide editie is gebaseerd op het “Bijbels Mensbeeld Psychosomatiek Deel 1”, oorspronkelijk verschenen als “Bijbels Holisme in de Gezondheidszorg” (2002). De tekst is opnieuw opgebouwd, theologisch verbreed en voorzien van vernieuwde illustraties en aanvullende literatuur.

Pastorale en medische begrenzing. Dit artikel biedt theologische en pastorale reflectie. Het vervangt geen medische, psychiatrische of psychologische diagnostiek of behandeling. Bij acute, ernstige of aanhoudende klachten is beoordeling door bevoegde professionals noodzakelijk.

Inhoud en leesroute

- Deel I – Fundament: schepping, beeld van God en menselijke eenheid
- Deel II – Bijbelse menswoorden: lichaam, ziel, geest, hart en verstand
- Deel III – Gebrokenheid en vernieuwing: zonde, Christus, Geest en opstanding
- Deel IV – Toepassing: psychosomatiek, pastoraat en belichaamde spiritualiteit
- Bijlagen – begrippen, toetsingsvragen en bronnen

DE MENS ALS GESCHAPEN EENHEID

Onderscheiden dimensies, maar geen losse onderdelen: het leven vormt een dynamisch geheel.

Figuur 1. De hele persoon leeft in vijf samenhangende relaties en dimensies.

Voorwoord

Wie is de mens? Die vraag is nooit alleen theoretisch. Zij raakt hoe wij omgaan met gezondheid en ziekte, schuld en verantwoordelijkheid, seksualiteit en relaties, beperking en ouderdom, gebed en behandeling, sterven en hoop. Een mensbeeld bepaalt vaak ongemerkt wat wij als “normaal” beschouwen, waar wij oorzaken zoeken en welke vorm van hulp wij passend vinden. Daarom is een bijbels mensbeeld niet slechts een hoofdstuk uit de dogmatiek; het is een oriëntatie voor gemeente, pastoraat, gezondheidszorg en dagelijks leven.

Dit artikel bouwt voort op het gedeelte over het bijbelse mensbeeld in Gerard Fellers **Bijbels Holisme in de Gezondheidszorg** (2002). Daarin wordt de mens beschreven in termen van lichaam, ziel en geest, met bijzondere aandacht voor Genesis 2:7, 1 Tessalonicenzen 5:23, de tempelmetafoor en de vernieuwing van de mens in Christus. Die lijnen worden hier bewaard, maar geplaatst in een breder exegetisch en theologisch kader. Bijbelse woorden als lichaam, vlees, ziel, geest, hart en verstand overlappen namelijk vaak. Zij mogen niet te snel worden behandeld alsof zij afzonderlijke organen van een geestelijke anatomie aanduiden.

De centrale stelling luidt: de Bijbel tekent de mens als een geschapen, belichaamde, relationele en verantwoordelijke eenheid die geheel voor Gods aangezicht leeft. Binnen die eenheid zijn werkelijk onderscheidbare dimensies aanwezig. De mens heeft een innerlijk leven, een lichamelijk bestaan en een bijzondere openheid voor God. Maar geen enkel onderdeel kan los van de hele persoon worden begrepen. De Schrift vertelt bovendien niet alleen wat de mens **is**, maar vooral van Wie hij zijn leven ontvangt, waartoe hij geroepen is, hoe hij door de zonde wordt vervormd en hoe hij in Christus wordt vernieuwd.

1. Waarom een bijbels mensbeeld nodig is

Een mensbeeld is een samenhangend antwoord op vragen naar oorsprong, identiteit, waardigheid, vrijheid, kwetsbaarheid en bestemming. De moderne cultuur biedt meerdere antwoorden. Soms wordt de mens hoofdzakelijk gezien als biologisch organisme; soms als autonoom bewustzijn; soms als bundel verlangens; soms als product van sociale structuren. Elk perspectief ziet iets werkelijks, maar wordt reductionistisch wanneer één laag het geheel moet verklaren.

De Bijbel begint anders. De mens is geen zelfgemaakt project, maar schepsel. Hij ontvangt bestaan, adem, plaats en opdracht. Zijn identiteit is daarom relationeel: hij is gekend door God, aangesproken door God en geplaatst tegenover de naaste en de aarde. Brian Rosner benadrukt dat bijbelse identiteit niet alleen ontstaat door zelfkennis, maar door gekend te zijn door God en in Christus een ontvangen identiteit te vinden [8]. Dat relateert zowel zelfverheffing als zelfverwerping.

Een bijbels mensbeeld beschermt tegen minstens vier versmallingen. Het verzet zich tegen materialisme dat geest, betekenis en verantwoordelijkheid oplost in biologie; tegen spiritualisme dat het lichaam als lager of bijkomstig behandelt; tegen individualisme dat relaties en gemeenschap vergeet; en tegen moralisme dat lijden te snel uit persoonlijke schuld verklaart. De mens is lichamelijk én geestelijk, persoonlijk én sociaal, verantwoordelijk én afhankelijk, gevallen én geroepen tot herstel.

2. Schepsel uit stof en adem

Genesis 2:7 vormt een basistekst: God vormt de mens uit stof van de aardbodem, blaast levensadem in zijn neus en de mens wordt een levend wezen. De tekst zegt niet eenvoudig dat God een reeds bestaande “ziel” in een lichaam plaatst. Het gevormde stoflichaam wordt door Gods adem een levende *nefeš*: een levende persoon. De mens is aardbewoner en ademdrager tegelijk. Zijn nederigheid ligt in het stof; zijn waardigheid in Gods persoonlijke, levengevende handelen.

Het woordspel tussen *adam* en *adamah* verbindt de mens met de aarde. Lichamelijkheid is daarom geen ongeluk na de zondeval, maar onderdeel van Gods goede schepping. Honger, slaap, zintuigen, seksualiteit, arbeid, rust en afhankelijkheid behoren tot het geschapen bestaan. Tegelijk leeft de mens niet uit zichzelf. Iedere ademhaling verkondigt ontvangen leven. Deze dubbele waarheid voorkomt zowel vergoddelijking van de mens als verachting van het lichaam.

In het brondocument word Genesis 2:7 genoemd om de relatie tussen lichaam, ziel en geest te beschrijven: door de vereniging van gevormd lichaam en goddelijke levensadem ontstaat de levende mens. Die intuïtie is waardevol wanneer zij niet wordt verhard tot een mechanisch schema. De tekst presenteert een gebeurtenis van schepping, geen laboratoriumanalyse van menselijke bestanddelen. Het accent ligt op de hele mens die door God tot leven wordt geroepen.

3. Het beeld van God

Genesis 1:26-28 noemt man en vrouw samen beeld en gelijkenis van God. In de geschiedenis zijn verschillende aspecten benadrukt: verstand en vrijheid, relationaliteit, morele geschiktheid, koninklijke vertegenwoordiging en roeping tot gemeenschap met God. Deze benaderingen hoeven elkaar niet uit te sluiten. Het beeld van God omvat wie de mens van God ontvangt én wat hij namens God mag doen.

In de wereld van het Oude Nabije Oosten verwees een beeld naar vertegenwoordiging van koninklijk gezag. Genesis democratiseert die waardigheid: niet alleen een koning, maar ieder mens draagt een door God gegeven representatieve roeping. De opdracht om te heersen legitimeert daarom geen uitbuiting. Gods eigen koningschap is de norm: scheppend, ordenend, beschermend en leven bevorderend. J. Richard Middleton en Carmen Joy Imes werken deze koninklijk-priesterlijke lijn uit [9-10].

Het beeld is bovendien relationeel. De mens staat tegenover God, naast medemensen en binnen de schepping. Isolatie past niet bij zijn bestemming. Man en vrouw zijn gelijkwaardig beeld van God; verschil mag nooit worden gebruikt om de fundamentele waardigheid van een mens te verminderen. Ook ziekte, cognitieve beperking, dementie of ongeboren leven heffen de ontvangen waardigheid niet op. Als het beeld uitsluitend aan prestaties wordt gekoppeld, worden juist de meest kwetsbaren bedreigd.

In het Nieuwe Testament krijgt het beeld een christologisch centrum. Christus is het beeld van de onzichtbare God (Kolossenzen 1:15). Ware menselijkheid wordt zichtbaar in zijn gehoorzaamheid, liefde, heiligheid, dienst en lichamelijke zelfgave. Gelovigen worden vernieuwd naar zijn beeld (Romeinen 8:29; 2 Korintiërs 3:18; Kolossenzen 3:10). Het beeld is dus gave, roeping en bestemming.

4. Eenheid en onderscheid

De Schrift kan de mens vanuit verschillende invalshoeken benoemen. Soms staat “ziel” voor het leven of de persoon, “lichaam” voor de concrete belichaming, “hart” voor het innerlijke centrum en “geest” voor de levensadem of de op God betrokken dimensie. Deze woorden zijn betekenisvol, maar hun velden overlappen. Dezelfde activiteit kan aan hart, ziel of geest worden toegeschreven. Daarom is voorzichtigheid nodig bij het tekenen van scherpe grenzen.

BIJBELSE MENSWOORDEN: OVERLAPPENDE KIJKVENSTERS

Lichaam / sōma	belichaming • handelen • kwetsbaarheid
Vlees / bāšār, sarx	sterfelijkheid • verwantschap • soms zondige gerichtheid
Ziel / nefeš, psychē	levend wezen • leven • verlangen • de persoon zelf
Geest / rūaḥ, pneuma	adem • levensbeginzel • openheid voor God
Hart / lēb, kardia	centrum van denken • willen • voelen • morele richting
Verstand / nous	begrijpen • onderscheiden • vernieuwd denken

Deze woorden zijn meestal perspectieven op de hele mens; zij vormen niet vanzelf een anatomische kaart.

Figuur 2. Bijbelse menswoorden zijn overlappende kijkvensters op de hele persoon.

1 Tessalonicenzen 5:23 bidt dat geest, ziel en lichaam onberispelijk bewaard worden. De tekst kan een driedelige opsomming zijn die volledigheid uitdrukt, zoals het gebod God lief te hebben met hart, ziel, verstand en kracht. Hebreeën 4:12 spreekt over het doordringen tot de scheiding van ziel en geest, gewrichten en merg; ook daar staat de alles doordringende werking van Gods woord centraal. Deze teksten laten onderscheid toe, maar bewijzen niet zonder meer dat de mens uit drie zelfstandig functionerende substanties bestaat.

Tegelijk moet holisme niet worden verward met het ontkennen van innerlijkheid of voortbestaan bij God. Het Nieuwe Testament kan spreken over sterven en “bij Christus zijn” en over geesten van rechtvaardigen. Christenen verschillen daarom over de beste antropologische formulering: trichotomie, dichotomie, holistische dualiteit of niet-reductief lichamelijk holisme. John Cooper verdedigt een holistische dualiteit; Nancey Murphy een christelijk niet-reductief fysikalisme; Joel Green beklemtoont de psychosomatische eenheid [3-5]. Een

zorgvuldig artikel erkent dit gesprek zonder de heldere bijbelse hoofdzaak te verliezen: Gods uiteindelijke hoop is niet ontsnapping uit het lichaam, maar opstanding van de hele mens.

5. Ziel: leven, verlangen en de persoon zelf

Het Hebreeuwse *nefeš* wordt vaak met “ziel” vertaald, maar duidt regelmatig de levende persoon, het leven, de keel of het verlangende zelf aan. Dieren worden eveneens levende wezens genoemd. De ziel kan honger hebben, dorsten, liefhebben, bedroefd zijn en sterven. Dat taalgebruik is concreet en belichaamd. “Mijn ziel” betekent vaak eenvoudig “ikzelf in mijn diepste verlangen”.

Het Griekse *psychē* neemt verschillende functies over. Jezus kan oproepen het leven niet te willen behouden ten koste van trouw, en tegelijk spreken over het verliezen of winnen van de ziel. Context bepaalt of leven, persoon of innerlijk zelf bedoeld wordt. De pastorale winst van deze woordstudie is groot: zorg voor de ziel is geen zorg voor een onlichamelijk stukje mens, maar aandacht voor het hele geleefde leven voor God.

De bronstudie benadrukt terecht dat denken, voelen en willen nauw samenhangen. Toch is het verstandig deze vermogens niet exclusief aan één “deel” toe te wijzen. De Bijbel verbindt denken ook met het hart, vreugde met lichaam en geest, en verlangen met ziel en vlees. Menselijke functies werken geïntegreerd. Een gedachte kan lichamelijke spanning oproepen; lichamelijke uitputting kan het denken vernauwen; relationele veiligheid kan emoties reguleren; gebed kan betekenis en handelingsruimte openen.

6. Geest: adem, gerichtheid en gemeenschap met God

***Rûah* en *pneuma* kunnen wind, adem, levensbeginsel, menselijke geest of Gods Geest aanduiden. De menselijke geest wordt bedroefd, verhard, vernieuwd of gesterkt. Zij duidt vaak op de mens in zijn diepste levenskracht en ontvankelijkheid. Gods Geest is echter niet simpelweg een hoger menselijk vermogen. De Heilige Geest is God die leven geeft, overtuigt, heiligt, troost en de gemeenschap met Christus bewerkt.**

In de bronstudie gebruikte tempelmetafoor onderscheidt voorhof, heilige en allerheiligste als beeld voor lichaam, ziel en geest. Als onderwijsbeeld kan dit helpen zichtbaar maken dat de mens geheel aan God toebehoort en dat gemeenschap met God het leven wil ordenen. Maar de metafoor moet niet als anatomisch bewijs worden gebruikt. In 1 Korintiërs 3 is de gemeente gezamenlijk Gods tempel; in 1 Korintiërs 6 wordt het lichaam van de gelovige tempel van de Heilige Geest genoemd. De tempeltaal beklemtoont heiligheid, eigendom en aanwezigheid, niet een exacte driedelige bouwtekening.

Geestelijk leven is daarom niet hetzelfde als een intens gevoel of intuïtieve zekerheid. Het omvat leven uit Gods belofte, gehoorzaamheid, vrucht van de Geest, toetsing en gemeenschap. Ook psychologische processen kunnen sterk en onmiddellijk aanvoelen. Een pastorale begeleider toetst geestelijke indrukken aan Schrift, karakter, werkelijkheid, wijsheid en de veiligheid van betrokkenen.

7. Hart, verstand, wil en geweten

In de Bijbel is het hart veel meer dan de zetel van emoties. Het denkt, overweegt, plant, herinnert, verlangt, kiest en verhardt zich. Spreuken 4:23 roept op het hart te bewaren omdat daaruit de uitgangen van het leven zijn. Het hart is het richtinggevende centrum van de persoon. Daarom omvat bekering niet alleen andere ideeën of gevoelens, maar een heroriëntatie van verlangen, vertrouwen en handelen.

Het verstand is evenmin neutrale rekenkracht. Romeinen 12:2 verbindt vernieuwing van denken met het onderscheiden van Gods wil. Efeziërs 4 beschrijft verduisterd denken, verharde harten en een nieuwe levenswandel als samenhangende werkelijkheid. Waarheid wordt bijbels niet alleen gekend, maar ook liefgehad en gedaan. Het doel van kennis is wijsheid: werkelijkheid zien in het licht van God en passend handelen.

Het geweten getuigt over goed en kwaad, maar is niet onfeilbaar. Het kan zwak, bevlekt, verkeerd gevormd of juist gereinigd zijn. Pastoraat mag het geweten niet manipuleren door menselijke voorkeuren de status van Gods gebod te geven. Evenmin is ieder schuldgevoel bewijs van werkelijke schuld. Nodig zijn Schriftuurlijke toetsing, concrete benoeming, ruimte voor belijdenis waar werkelijk kwaad is gedaan, en bevrijding van valse of opgelegde schuld.

8. Het lichaam als goede gave

De christelijke belijdenis van schepping, incarnatie en opstanding geeft het lichaam blijvende waardigheid. God vormt het lichaam; de Zoon wordt vlees; Jezus raakt zieken aan, eet, slaapt, huilt en lijdt; het graf is leeg; de toekomst is lichamelijke opstanding. Het lichaam is dus geen verpakking die uiteindelijk wordt weggegooid.

Paulus' tegenstelling tussen "vlees" en "Geest" is niet simpelweg lichaam tegenover ziel. *Sarx* kan lichamelijkheid of sterfelijkheid aanduiden, maar beschrijft vaak de hele mens in opstand tegen God. Daden van het vlees omvatten ook innerlijke en relationele zonden. Het "geestelijke lichaam" van 1 Korintiërs 15 is geen onstoffelijk lichaam, maar een door Gods Geest opgewekt en beheerst lichaam. De tegenstelling gaat tussen vergankelijk en onvergankelijk, Adam en Christus.

Lichamelijke zorg is daarom een vorm van rentmeesterschap, niet van zelfverlossing. Voeding, slaap, beweging, medische controle, medicatie en begrenzing kunnen geestelijk verantwoord zijn. Tegelijk mag gezondheid geen afgod worden. Een mens behoudt waardigheid wanneer herstel uitblijft. Christelijke gemeenschap draagt ook zwakke, beperkte en stervende lichamen.

9. De mens als relationeel wezen

“Het is niet goed dat de mens alleen is” is meer dan een uitspraak over huwelijk. De mens is geschapen voor wederkerigheid, taal, samenwerking, zorg en gemeenschap. Identiteit is persoonlijk, maar nooit puur individueel. Familie, volk, gemeente, cultuur en geschiedenis vormen ons zonder ons volledig te bepalen.

Zonde beschadigt relaties door schaamte, beschuldiging, macht, geweld en terugtrekking. Genade herstelt niet alleen een privéband met God, maar schept een volk. Het Nieuwe Testament gebruikt lichamelijke beelden voor de gemeente: één lichaam met vele leden. Verschil is daar geen bedreiging, en afhankelijkheid geen schande. Het oog kan niet tegen de hand zeggen dat zij niet nodig is.

Deze relationele antropologie heeft directe gevolgen voor gezondheid. Eenzaamheid, uitsluiting, misbruik en chronische onveiligheid kunnen lichamelijke en psychische sporen nalaten. Veilige gemeenschap kan draagkracht, betekenis en herstel ondersteunen. Toch mag de gemeente professionele zorg niet vervangen wanneer specialistische diagnostiek of behandeling nodig is.

10. Roeping, vrijheid en verantwoordelijkheid

De mens ontvangt de opdracht de aarde te bewerken en te bewaren. Arbeid is breder dan betaald werk: cultiveren, zorgen, onderzoeken, opvoeden, maken en ordenen. Roeping verbindt gaven met dienst aan God en de naaste. Hierdoor wordt menselijk handelen betekenisvol zonder dat prestaties de grond van waardigheid worden.

Bijbelse vrijheid is niet absolute onafhankelijkheid. De mens is vrij als schepsel: afhankelijk van God, begrensd door lichaam en situatie, beïnvloed door gewoonten en relaties, en toch werkelijk aanspreekbaar. Zonde vernauwt vrijheid doordat verlangen en gewoonte gebonden raken. Genade bevrijdt niet van geschapen afhankelijkheid, maar tot liefdevolle gehoorzaamheid.

Verantwoordelijkheid moet daarom zorgvuldig worden toegepast. Niet alles wat iemand overkomt is gekozen; niet ieder gedrag is even vrij; trauma, verslaving, ziekte, ontwikkelingsgeschiedenis en sociale druk kunnen handelingsruimte beperken. Begrip van beïnvloeding schaft verantwoordelijkheid niet altijd af, maar vraagt proportionele, waarheidsgetrouwe en barmhartige beoordeling.

11. Kwetsbaarheid, beperking en waardigheid

Sterfelijkheid en kwetsbaarheid zijn na de zondeval met pijn en ontwrichting verbonden, maar afhankelijkheid zelf is niet zondig. Ook vóór de val had de mens voedsel, rust, gemeenschap en God nodig. De moderne droom van autonomie kan normale afhankelijkheid als mislukking laten voelen. De Bijbel leert juist ontvangen, vragen, danken en dragen.

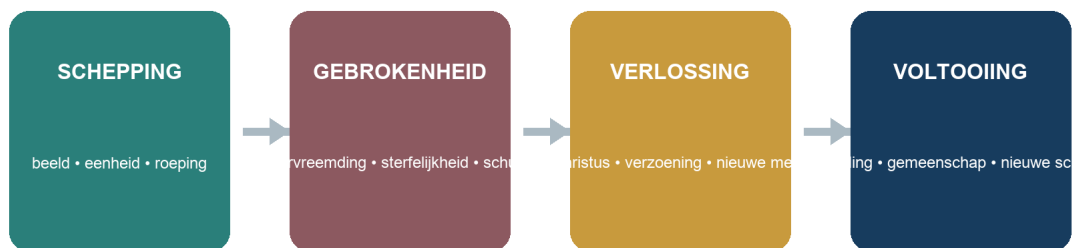
Een beperking maakt iemand niet tot een onvolledig beeld van God. Wanneer waardigheid wordt gekoppeld aan rationaliteit, productiviteit of zelfstandigheid, worden kinderen, mensen met ernstige beperkingen en mensen met dementie aan de rand geplaatst. Ontvangen waardigheid gaat vooraf aan vermogen. De gemeenschap heeft de roeping haar ritme, taal en gebouwen zo in te richten dat kwetsbare leden werkelijk deelnemen.

Lijden moet evenmin worden geromantiseerd. Jezus ontfermt zich, geneest en weent. De Psalmen geven taal aan protest en verlatenheid. Christelijke hoop kan pijn verdragen zonder haar goed te noemen. Zij verwacht Gods recht, aanwezigheid en uiteindelijke vernieuwing.

12. Zonde als vervreemding en desintegratie

Zonde is schuldige opstand tegen God, maar haar werking is breder dan afzonderlijke overtredingen. Zij vervormt aanbidding, verlangen, denken, relaties, instituties en lichamelijk leven. Genesis 3 laat onmiddellijk angst, schaamte, verbergen en beschuldigen zien. De mens verliest zijn schepselmatige grenzen uit het oog en wil zelf bron van goed en kwaad zijn.

DE BIJBELSE VERHAALLIJN VAN HET MENS-ZIJN

Een bijbels mensbeeld begint niet bij losse vermogens, maar bij Gods handelen met de mens in de geschiedenis.

Figuur 3. De bijbelse verhaallijn van schepping via gebrokenheid en verlossing naar voltooiing.

De bronstudie verbeeldt de gevallen mens als een orde waarin de verbinding met God verbroken is en “ziel” en lichaam hun eigen richting volgen. Als pedagogisch beeld maakt dit duidelijk dat zonde desintegreert. Toch moet worden vermeden dat lichamelijke of emotionaliteit zelf als lager of zondiger wordt voorgesteld. Zonde kan juist religieuze taal, geweten en geestelijke ambitie misbruiken. Hoogmoed kan zich zeer “geestelijk” presenteren.

Bij lichamelijke of psychische klachten mag zonde daarom nooit als automatische verklaring gelden. Job, Johannes 9 en de doornenkroon van Christus doorbreken vergeldingsschema's. Soms hebben zondige keuzes lichamelijke gevolgen; soms lijdt iemand onder het kwaad van anderen; soms spelen biologische of onbekende factoren. Pastorale wijsheid onderzoekt zonder te beschuldigen.

13. Christus als de ware mens

Het christelijke mensbeeld is uiteindelijk christologisch. In Jezus zien wij niet alleen God die tot ons komt, maar ook ware menselijkheid: ontvangen leven, afhankelijk gebed, gehoorzaamheid, medelijden, moed, lichamelijke aanwezigheid en liefde tot het einde. Hij is de laatste Adam die een nieuwe mensheid vertegenwoordigt.

De incarnatie bevestigt het geschapen lichaam. De Zoon neemt geen schijnlichaam aan, maar deelt honger, vermoeidheid, pijn en sterfelijkheid. Verlossing vindt niet buiten het lichaam om plaats: Christus geeft zijn lichaam, draagt wonden en staat lichamelijk op. Daarom zijn geloof en navolging eveneens belichaamd in spreken, eten, dienen, grenzen respecteren, seksualiteit, bezit en omgang met macht.

Eenheid met Christus geeft een ontvangen identiteit. De gelovige wordt niet gered door een innerlijke vonk te ontdekken, maar door verbonden te worden met Christus in zijn dood en leven. De “nieuwe mens” is zowel persoonlijk als gemeenschappelijk. Vernieuwing van denken, verlangens, gedrag en relaties vloeit voort uit genade, niet uit zelfconstructie.

14. De Heilige Geest en menselijke vernieuwing

De Geest maakt levend, overtuigt van zonde, getuigt van kindschap, deelt gaven uit en vormt Christus' karakter.

Geestelijke vernieuwing omvat de hele persoon. Romeinen 8 verbindt de inwoning van de Geest met de toekomstige levendmaking van sterfelijke lichamen. Galaten 5 plaatst vrucht van de Geest in concreet relationeel gedrag: liefde, vreugde, vrede, geduld, vriendelijkheid, goedheid, trouw, zachtmoedigheid en zelfbeheersing.

VERNIEUWD BRONMODEL: LICHAAM, ZIEL EN GEEST

De lagen zijn theologische kijkrichtingen op de hele persoon, geen zelfstandig werkende compartimenten.

Figuur 4. Vernieuwde synthese van de oorspronkelijke lichaam-ziel-geest-schema's.

De oorspronkelijke schema's leggen een beweging van Gods Geest naar menselijke geest, innerlijk leven en lichaam vast. In vernieuwde vorm kan dit worden opgevat als doorwerking: Gods genade vernieuwt vertrouwen en gerichtheid, het denken wordt hervormd, verlangens worden geoefend en het lichaam wordt beschikbaar gesteld als instrument van gerechtigheid. De beweging is echter niet uitsluitend van binnen naar buiten. Lichamelijke en gemeenschappelijke praktijken—knielen, zingen, rusten, vasten, avondmaal, dienstbaarheid—vormen ook het innerlijk leven.

Geestelijke groei is daarom geen ontsnapping aan psychologische of lichamelijke werkelijkheid. De Geest werkt vaak door gewone middelen: Schrift, gemeenschap, medische zorg, therapie, tijd, slaap, oefening en wijze grenzen. Het erkennen van middelen vermindert Gods handelen niet; het belijdt dat heel de schepping Hem toebehoort.

15. Opstanding en de bestemming van de mens

De bijbelse hoop eindigt niet bij een onsterfelijke ziel in de hemel, maar bij opstanding en nieuwe schepping. 1 Korintiërs 15 verbindt onze toekomst aan Christus' lichamelijke opstanding. Continuïteit en verandering horen samen: dezelfde persoon wordt door Gods kracht onvergankelijk opgewekt.

Deze hoop corrigeert zowel lichaamsverachting als lichaamsverafgoding. Het huidige lichaam is kostbaar, maar niet absoluut; het kan ziek worden, verouderen en sterven. God vergeet de persoon niet. De uiteindelijke identiteit rust in zijn trouw die sterker is dan ontbinding en dood.

Opstandingshoop is publiek en kosmisch. Romeinen 8 laat schepping en gelovigen samen zuchten om bevrijding. Openbaring 21 spreekt over God die bij mensen woont en tranen afwist. Het doel is herstelde gemeenschap, gerechtigheid en belichaamd leven voor Gods aangezicht.

16. Bijbels mensbeeld en psychosomatiek

Psychosomatiek onderzoekt hoe lichamelijke processen, cognities, emoties, gedrag, relaties en betekenisgeving elkaar beïnvloeden. Een bijbels mensbeeld ondersteunt zo'n integrale blik, maar voegt belangrijke waarborgen toe. De mens is meer dan zijn klacht, meer dan zijn brein, meer dan zijn familiegeschiedenis en ook meer dan zijn religieuze beleving.

De wederzijdse invloed is zichtbaar in de Schrift: angst kan kracht doen verdwijnen, verdriet kan lichamelijk worden gevoeld, hoop kan draagkracht geven, woorden kunnen verwonden of genezen. Dit zijn wijsheidspatronen, geen universele diagnostische formules. Beeldspraak over gebeente, hart en ingewanden mag niet rechtstreeks worden omgezet in medische causaliteit.

Een zorgvuldige beoordeling begint bij veiligheid en somatische ernst. Daarna worden gedachten, gevoelens, gedrag, relaties, leefomstandigheden en geloofsbetekenis onderzocht. Geen domein heeft automatisch verklaringsvoorrang. Een geestelijke vraag kan belangrijk zijn terwijl tegelijkertijd een endocriene, neurologische of traumagerelateerde factor behandeling vraagt.

17. Pastorale begeleiding van de hele mens

Pastorale begeleiding begint met aanwezigheid, luisteren en veiligheid. De begeleider verzamelt niet snel verklaringen, maar helpt het verhaal te ordenen. Wat is lichamelijk onderzocht? Welke emoties en overtuigingen spelen? Welke gebeurtenissen, verliezen of relaties dragen mee? Hoe beleeft iemand God, gebed, schuld en hoop? Welke hulp is al aanwezig?

De taal van lichaam, ziel en geest kan een gesprek openen wanneer zij flexibel wordt gebruikt. Zij wordt schadelijk wanneer klachten worden gerangschikt in “lager lichamelijk” en “hoger geestelijk”, of wanneer een pastor beweert precies te weten welk innerlijk tekort een ziekte veroorzaakt. Nederigheid hoort bij een bijbels mensbeeld: de mens is voor God doorgrond, maar de begeleider is dat niet.

Goede begeleiding werkt samen. Acute lichamelijke symptomen, suïcidaliteit, psychose, eetstoornissen, ernstige verslaving, geweld of trauma vragen passende professionele beoordeling. Gebed kan naast behandeling staan. Vergeving kan samengaan met grenzen en recht. Gemeenschap kan dragen zonder geheimhouding rond misbruik af te dwingen.

18. Praktijken van belichaamde spiritualiteit

Bijbelse spiritualiteit krijgt lichamelijke vorm. De Schrift wordt gehoord en uitgesproken; gebed gebruikt adem, stem en houding; doop en avondmaal werken met water, brood en wijn; rust wordt in tijd en lichaam geoefend; barmhartigheid vraagt handen, geld en aanwezigheid. Deze praktijken zijn geen technieken waarmee God wordt gemanipuleerd, maar antwoorden op ontvangen genade.

De sabbat herinnert eraan dat de mens niet samenvalt met productie. Slaap en rust zijn geen bewijs van geestelijke zwakte. Vasten kan verlangen zichtbaar maken, maar is ongeschikt of gevaarlijk bij bepaalde medische condities of eetproblematiek. Lichamelijke praktijken vragen daarom wijsheid, vrijheid en soms professioneel advies.

Belichaamde spiritualiteit omvat ook grenzen. Jezus trok zich terug, sliep, weigerde sommige eisen en ging doelgericht verder. Liefde is niet hetzelfde als permanente beschikbaarheid. Voor mensen met trauma kan keuzevrijheid in aanraking, gebedshouding en groepsdeelname essentieel zijn.

19. Toetsingskader voor theologische uitspraken over de mens

Een verantwoorde uitspraak over mens-zijn wordt aan meerdere vragen getoetst. Doet zij recht aan de gehele Schrift, of rust zij op één woord of metafoor? Houdt zij schepping, zonde, Christus en opstanding bij elkaar? Beschermst zij de waardigheid van kwetsbare mensen? Erkent zij zowel verantwoordelijkheid als beïnvloeding? Bevordert zij waarheid, liefde en veiligheid?

Ook vertaling en genre tellen mee. Poëzie spreekt anders dan een brief; wijsheid beschrijft patronen, geen automatische garanties; apocalyptiek gebruikt symbolen; woorden verschuiven per context. Een schema kan onderwijs ondersteunen, maar is altijd kleiner dan de bijbelse werkelijkheid.

Ten slotte moet de vrucht worden bekeken. Een leer die systematisch leidt tot lichaamsverachting, schuldinductie, uitsluiting van gehandicapten of afwijzing van noodzakelijke zorg vraagt heronderzoek. Waarheid kan confronteren, maar draagt het karakter van Christus: vol genade en waarheid.

20. Samenvattende stellingen

1. De mens is schepsel: ontvangen leven, begrensd en afhankelijk. 2. De mens is beeld van God: waardig, relationeel en geroepen tot vertegenwoordiging. 3. De mens is een belichaamde eenheid: bijbelse menswoorden onderscheiden perspectieven zonder de persoon uiteen te leggen. 4. Het lichaam is goed en bestemd voor opstanding. 5. Het hart is het richtinggevende centrum van denken, verlangen en handelen. 6. Zonde vervreemdt en desintegreert de hele persoon. 7. Christus is het ware beeld en de bron van de nieuwe mensheid. 8. De Geest vernieuwt het hele leven. 9. Identiteit is ontvangen: gekend door God en gevonden in Christus. 10. Pastoraat en zorg dienen de hele mens met waarheid, nederigheid en samenwerking.

Het bijbelse mensbeeld biedt daarmee geen simplistische kaart, maar een rijke grammatica. Het leert spreken over de mens zonder hem te reduceren. Biologie doet ertoe, maar is niet alles. Innerlijk leven doet ertoe, maar bestaat niet los van het lichaam. Relaties vormen ons, maar bepalen ons niet volledig. Geestelijke werkelijkheid is wezenlijk, maar ontslaat ons niet van zorgvuldig onderzoek. Hoop is concreet omdat God de hele mens herschept.

Conclusie

De mens is stof dat door God wordt aangeraakt, een levend wezen dat ademt, verlangt, denkt, liefheeft, werkt en lijdt. Hij is beeld dat een Ander vertegenwoordigt, persoon die alleen in relatie kan bestaan, zondaar die zichzelf niet kan herstellen en schepsel dat in Christus een nieuwe toekomst ontvangt.

Lichaam, ziel, geest, hart en verstand geven elk een venster op dit geheim, maar geen enkel venster bevat het hele huis.

Een volwassen bijbels mensbeeld bewaart daarom eenheid en onderscheid, waardigheid en nederigheid, verantwoordelijkheid en afhankelijkheid, huidige zorg en toekomstige hoop. Het nodigt uit tot een gezondheidszorg en pastoraat waarin lichamelijke feiten serieus worden genomen, gevoelens beluisterd, gedrag onderzocht, relaties beschermd en geloof zorgvuldig begeleid. Bovenal plaatst het iedere mens voor het aangezicht van de God die vormt, kent, roept, verlost en opwekt.

Bijlage A. Kernbegrippen in één oogopslag

Begrip	Kernbetekenis
Beeld van God	Ontvangen waardigheid en representatieve, relationele roeping.
Nefēš / psychē	Levend wezen, leven, verlangen of de persoon zelf; niet automatisch een los onsterfelijk onderdeel.
Rûaḥ / pneuma	Wind, adem, levensbeginsel, menselijke geest of—afhankelijk van de context—Gods Geest.
Bāšār / sarx	Lichamelijkheid, verwantschap en sterfelijkheid; bij Paulus ook de mens in zondige gerichtheid.
Sōma	Het belichaamde zelf dat handelt, lijdt, dient en voor opstanding bestemd is.
Hart / lēb / kardia	Richtinggevend centrum van denken, verlangen, kiezen en morele houding.
Geweten	Innerlijk getuigenis over goed en kwaad dat gevormd, vervormd en gereinigd kan worden.

Bijlage B. Vragen voor studie en pastoraat

- Welk mensbeeld spreekt uit mijn taal over ziekte, schuld, identiteit en herstel?
- Behandel ik lichaam en innerlijk leven als rivalen of als samenhangende dimensies?
- Waar gebruik ik een bijbels woord buiten zijn context als een vaste technische term?
- Hoe beschermt het beeld van God de waardigheid van iemand met ernstige beperkingen?
- Welke rol spelen gemeenschap, macht en veiligheid in het welzijn van deze persoon?
- Welke medische of psychologische beoordeling is nodig voordat pastorale conclusies worden getrokken?
- Hoe verbinden schepping, kruis, Geest en opstanding zich in mijn visie op herstel?
- Welke concrete praktijk helpt om ontvangen identiteit in Christus belichaamd te leven?

Bronnen en aanbevolen literatuur

- [1] **Gerard Feller.** *Bijbels Holisme in de Gezondheidszorg*. Oudewater, 2002. Brondocument van dit artikel; vooral het gedeelte “Bijbels mensbeeld”.
- [2] **Anthony A. Hoekema.** *Created in God’s Image*. Eerdmans, 1986. Holistische gereformeerde antropologie en het beeld van God.
- [3] **John W. Cooper.** *Body, Soul, and Life Everlasting*. Eerdmans, herziene editie 2000. Verdediging van holistische dualiteit.
- [4] **Nancey Murphy.** *Bodies and Souls, or Spirited Bodies?*. Cambridge University Press, 2006. Niet-reductief fysikalisme en christelijke antropologie. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511802805>
- [5] **Joel B. Green.** *Body, Soul, and Human Life*. Baker Academic, 2008. Bijbelse neurowetenschap en psychosomatische eenheid. https://bakeracademic.com/products/9780801035951_body-soul-and-human-life
- [6] **Marc Cortez.** *Theological Anthropology: A Guide for the Perplexed*. T&T Clark, 2010.
- [7] **Oliver D. Crisp & Fred Sanders, red..** *The Christian Doctrine of Humanity*. Zondervan Academic, 2018. <https://zondervanacademic.com/products/the-christian-doctrine-of-humanity>
- [8] **Brian S. Rosner.** *Known by God: A Biblical Theology of Personal Identity*. Zondervan Academic, 2017. <https://zondervanacademic.com/products/known-by-god>
- [9] **J. Richard Middleton.** *The Liberating Image*. Brazos Press, 2005. Imago Dei als koninklijk-priesterlijke roeping.
- [10] **Carmen Joy Imes.** *Being God’s Image*. IVP Academic, 2023. <https://www.ivpress.com/being-god-s-image>
- [11] **Hans Walter Wolff.** *Anthropology of the Old Testament*. SCM Press, 1974. Semantiek van nefeš, rūah, bāšār en lēb.
- [12] **Nancey Murphy.** *Bodies and Souls, or Spirited Bodies? – excerpt*. Cambridge University Press. https://assets.cambridge.org/052185/9441/excerpt/0521859441_excerpt.htm

Bijbelteksten per thema

Thema	Kernteksten
Schepping en eenheid	Genesis 1:26-28; 2:7, 18-25; Psalm 8; 139
Lichaam en waardigheid	Johannes 1:14; 1 Korintiërs 6:12-20; 15; Romeinen 8:11, 23
Ziel, geest en hart	Deuteronomium 6:5; Spreuken 4:23; Matteüs 10:28; 1 Tessalonicenzen 5:23; Hebreeëen 4:12
Beeld en identiteit	Kolossenzen 1:15; 3:10; Romeinen 8:29; 2 Korintiërs 3:18
Nieuwe mens	Romeinen 6-8; Efeziërs 4:17-32; Kolossenzen 3:1-17
Opstanding en voltooiing	1 Korintiërs 15; Filippenzen 3:20-21; Openbaring 21-22